

cialista múlt örökségét a jövőért való küzdelembe. A közös múlt ideológiától mentes, autonóm feldolgozása elősegíthetné a normális viszonyok megteremtését a volt Jugoszlávia társadalmában, és javíthatná az európai jövő kilátásait. Ez a megközelítés, a közös múltból való építkezés mindenképpen őszintébb és elfogadhatóbb alapokat teremtené a volt jugoszlávok számára, mint a mostanra kikristályosodott két alternatíva. Az egyik elképzelés az úgynevezett „Jugoszféra”, amely szerint senki nem látja szívesen a posztjugoszláv integrációs folyamatokat, de a gazdaság fennmaradása érdekében muszáj véghezvinni őket. A másik, neokolonialista felfogás szerint a korábbi jugoszláv államok, amelyeket „Nyugat-Balkán” néven tereltek újra egybe, csupán a szomszédos EU-tagállamok érdekszféráját képezik. Ezen lehetőségek egyike sem hordozza magában az egyének, a közösségek és a társadalmak autonómiájának ígéretét, amely azonban elengedhetetlen a fenntartható jövő szempontjából.

Pethő-Szirmai Judit

A kurd kérdés Törökországban: A lét joga még nem elég

Baysan, Nurcan; Bozgan, Dilan; Henkens, Nina: The Kurdish Issue in Turkey: The Right to Exist Is Not Enough = Südosteuropa Mitteilungen, 2011, 5-6 no., 12–25. p.

Az elmúlt évek során mintha csökkent volna a kurd nép problémáira irányuló figyelem. A törökországi kurdok helyzetét különböző nézőpontokból lehet megközelíteni: vannak, akik úgy vélik, hogy gazdasági és fejlettségi kérdéstről van szó, míg a többség identitásproblémának tekinti. A szerzők álláspontja szerint ezeket a problémákat nem egymástól elválasztva, hanem összességükben és kellő nyitottsággal kell figyelembe venni a helyzet megértéséhez és elmozdításához. A cikk nem elméleti jellegű politikai elemzés, hanem azokat a hétköznapi gondokat mutatja be, amelyek a szerzők szerint leginkább hátráltatják a konfliktus békés megoldását. A cikk végén ajánlásokat fogalmaznak meg a teendővel kapcsolatban.

A török fegyveres erők és a PKK között harminc éve tartó konfliktus egyik legsúlyosabb következménye a kurd falvak lakóinak kényszerű, tömeges elvándorlása, ami miatt a falusiak elszakadnak rokonaiktól és földjüktől. A városokban viszont képzetlenségük, sok esetben írástudatlanságuk és a török nyelv ismeretének hiánya miatt mélyszegénységbe süllyednek. 2004 márciusában Törökország elfogadott ugyan egy kárpótlási törvényt, de a bürokrácia lassúsága és a korlátozott pénzalap miatt ez nem volt igazán hatékony.

A Törökország délkeleti részén dúló háború másik jelentős folyamata a „faluoörök” rendszere. A faluoörösek államilag pénzelt, félkatonai csoportok, amelyeknek a törvény által deklarált célja a települések önvédelmének biztosítása a PKK-val szemben. A rendszer valójában két részre szakítja a falusi közösséget: az állam szövetségeseire és ellenségeire. 1985 óta 35 török tartományban alakult meg a faluoörök. Ez a gyakorlat – amellet, hogy állandó biztonsági kockázatot jelent – gazdasági hátrányokkal is jár, mert míg a lakosság egy részét elvonja a termelőmunkától, az elüldözöttek nem mernek visszatérni.

Az Európai Unió szintén aggasztónak tartja a Törökország keleti és nyugati fele közötti gazdasági törésvonalat. A kurdok lakta délkeleti területek ördögi körbe kerültek: a lakosság szegénysége miatt kevesebb adó folyik be, ami hátráltatja az infrastruktúra égetően szükséges fejlesztését. Az infrastruktúra hiánya és a feszültséggel teli légkör viszont a befektetőket riasztja el, akik által fejlődésnek indulhatna a térség. A kormány és az AKP tett ugyan szociális lépéseket a szegénység és az elmaradottság felszámolására, de a „terroristagyanúba” keveredő családok ezekből is kiszorulnak.

Több olyan kezdeményezés indult mind állami, mind nemzetközi szinten, amely a kurd lakosság felemelkedését szolgálná, de kevés eredményt sikerült felmutatni. A GAP-projekt például az 1980-as években kezdődött, és az öntözés és az áramtermelés fejlesztését tűzte ki célul gátak és vízerőművek építésével. A hangsúly azonban az áramtermeléssel kapcsolatos beruházásokra tolódott, holott a mezőgazdaságból élő kurd lakosságnak inkább korszerű öntözőrendszerekre lenne szüksége. Ráadásul a gátépítések, illetve az integrált megoldások jelentős ökológiai károkat okoztak a térségben.

A fejlődés kulcsa részben a helyi önkormányzatok kezében van, amelyeket 2000 óta kurd pártok vezetnek. Ugyanakkor az önkormányzatok adósságaik miatt nagyban függenek a központi kormányzattól. A helyi fejlesztési ügynökségek és az unió pedig gyakran éppen ezen adósságok rendezését szabja feltételül a pénzügyi támogatások megítéléséhez. A Kelet-Törökországban érzékelhető demokratikus deficit is problémát jelent: míg az emberek bizalmát a választott helyi önkormányzatok bírják, a jogi és pénzügyi hatalom a központilag kinevezett kormányzóságok kezében összpontosul.

A kurd nép számára az egyik sarkalatos kérdés az anyanyelven elérhető oktatás. A statisztikák szerint kb. 12 millió kurd anyanyelvű ember él Törökországban, ami az összlakosság 14%-a. Ezeknek közel fele még általános iskolát sem végzett, több mint harmaduk pedig írástudatlan. A nők körében ezek az arányok még riasztóbbak: a nyelvi akadályok miatt 80%-uk nem fejezte be az általános iskolát, illetve analfabéta. Mindez súlyos következményekkel jár a kurdok kiemelkedési esélyeire nézve: az oktatási

nyelv ismeretének hiányában a gyerekek nem tudnak kommunikálni, megbélyegzik őket, passzívvá válnak.

A gyermekek jogairól szóló nemzetközi egyezmény kimondja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot – ezt azonban Törökország a mai napig nem ratifikálta. Az anyanyelven történő oktatás a kurd nyelv fennmaradása szempontjából is fontos, hiszen ha az oktatásban és közéletben nem használható egy nyelv, óhatatlanul elsovad. Az AKP hatalomra kerülése óta vannak azonban pozitív fejlemények is. 2002 óta legálisan lehet magánúton kurdot oktatni, sőt 2009-ben beindult egy kurd tévécsatorna, és néhány egyetemen kurd nyelvi tanszékek alakultak. De még mindig hiányzik egy kimunkált akcióterv, amely a kurd diákok oktatáshoz való hozzáférését biztosítaná.

Komoly aggodalomra ad okot a kurd gyerekek általános helyzete. Jelen körülmények között aligha válnak belőlük békés állampolgárok. A krónikus szegénységen túl, amely egyenes út a gyermekmunkához, szembe kell nézniük az oktatásban elszünetelt hátrányokkal, az igazságszolgáltatási rendszer visszasságaival, a kitelepítés okozta hontalansággal, az alultápláltsággal, az elmaradott egészségügyi rendszerrel, a felszámolatlan aknamezők veszélyeivel. A halálozási arány jóval magasabb a kurd gyermekek körében, mint az ország nyugati területein.

Az elmúlt években született török terrorellenes törvény jelentősen megszigorította a gyülekezéshez és a tüntetéshez való jogot. A gyerekek ezen törvény szigora miatt gyakran kerülnek szembe a rendőrséggel. Törökország 2004 májusában csatlakozott a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló fakultatív jegyzőkönyvéhez. A szerzők úgy érvelnek, hogy ha valóban nincs fegyveres konfliktus Törökországban, akkor a jegyzőkönyv értelmében a gyermekek szabadon kinyilváníthatnák elégedetlenségüket. Ha azonban ezt a törvény büncselekményként kezeli, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszere alapján kellene eljárni.

Az elmúlt évek során drámaian megváltozott az Európai Unió befolyása a kurdok ügyére. Kezdetben jelentős eredményeket sikerült kicsikarni, így például a kínzások beszüntetését, a rendkívüli helyzet feloldását a térségben és a kárpótlási törvény tető alá hozását. Am újabban az EU mintha kezdené átvenni a török álláspontot, és terroristakérdésként kezelni a kurd problémát. A török lakosság túlnyomó többsége továbbra is uniópárti, tehát az EU szava sokat nyom a latban. A kurdok két dolgot remélnek az uniós csatlakozástól: az emberi jogok tiszteletben tartását és támogatást a nagyobb politikai autonómiához.

A cikk írói megállapítják, hogy az AKP-kormány Erdogan miniszterelnök 2005-ös diyarbakiri beszéde óta foglalkozik a kurd kérdéssel. A kurdok létjogosultságának elismerése nem lebecsülendő, de önmagában még kevés.

A fájdalmas múltat fel kell dolgozni, a kurdokat pedig ugyanolyan politikai, kulturális és nyelvi jogokhoz kell juttatni, mint a többi állampolgárt.

A szerzők a továbbiakban javaslatokat tesznek az egyes fejlesztendő területekkel kapcsolatban. Általánosságban sürgetik a kisebbségi jogokat korlátozó török rendelkezések eltörlését a nemzeti törvények és a nemzetközi egyezmények vonatkozásában. Az ország merev közigazgatási struktúráját rugalmasabbá kell alakítani a különböző régiók igényeinek megfelelően. A társadalmi megbékélést és párbeszédet elősegítő struktúrákat kell létrehozni a múlt feldolgozása érdekében.

Az anyanyelvi oktatással kapcsolatban javasolják a kiegyenlített kétnyelvűség kialakulását elősegítő iskolamodell kidolgozását és megvalósítását. Meg kell erősíteni a kétnyelvű tanárképzést, és kétnyelvű tantervet kell készíteni. Módszertani anyagokkal kell segíteni a kurd nyelvet beszélő tanárokat. Kurd írást-olvasást tanító kurzusokat kell biztosítani a kurdul beszélő, de törökül író-olvasó diákoknak (és szüleiknek). A kurd nyelv megtanulását segítő tévéműsorokat kell gyártani.

Az erőszakos kitelepítésekkel és a faluőrséggel kapcsolatban a szerzők felvetik, hogy a kárpótlási igények benyújtásának törvényben meghatározott határidejét, amely 2008 májusában lejárt, meg kell hosszabbítani. El kell törölni a faluőrség intézményét, hogy mindenki félelem nélkül visszatérhessen a falujába. Fejlesztetni kell a vidéki települések infrastruktúráját. A városokban maradók számára jobb lakhatási körülményeket kell biztosítani, és segíteni kell az újbóli munkába állásukat. A megbékélési folyamatot el kell indítani a bizalom helyreállítására.

Ami a kurd térség gazdasági és társadalmi fejlődését illeti, a legfontosabb, hogy legyen központi politikai akarat a helyzet rendezésére. Átfogó és átgondolt reformokra van szükség az oktatás, az egészségügy és az infrastruktúra területén. A GAP-projekt öntözéssel kapcsolatos munkálatait be kell fejezni, szem előtt tartva a terület ökológiai egyensúlyát. Különleges kedvezményekkel kell a térségbe csalogatni a befektetőket. A kurd terület természeti kincseiből származó bevételek egy részét a régió fejlesztésére kell szánni. Meg kell nyitni az utat a közigazgatási és pénzügyi autonómia előtt. Az európai strukturális alapok elosztásánál pozitív diszkriminációt kell alkalmazni a kurd régió javára.

A szerzők végezetül a kurd gyermekek helyzetével kapcsolatban tesznek javaslatokat. A török kormánynak biztosítani kell a békés tüntetés jogát mind a felnőttek, mind a gyermekek számára. A terrorizmusellenes törvényeket felül kell vizsgálni. Törökországnak tiszteletben kell tartania a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, az Európai Unió feladata pedig az, hogy aktívan nyomon kövesse a kurd gyerekek helyzetét Törökországban.

Pethő-Szirmai Judit